گـۆڤـاری زانـكـۆی ڕاپـەڕیــن
Journal of University of Raparin.
مجلة جامعة ڕابرين
E-ISSN: 2522 – 7130 P-ISSN: 2410 – 1036
This work is licensed under CC-BY-NC-ND 4.0
DOI: https://doi.org/10.26750/w6dne285

ڕێـكەوتـی وەرگـرتـن: 10/06/2025
ڕێكەوتی پەسەندكردن: 18/08/2025
ڕێـكەوتی بڵاوكردنەوە: 20/03/2026

تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی لدویف تیۆرا دۆخی (گۆڤەرا بەهدینی وەکو نمونە)

شەهرەزاد عیسا مشکۆ[1] - سانیا جەبار عەبوزەید[2]

Sanya.abuzeid@uoz.edu.krd shahrazad.essa@gmail.com

[1] پەروەردا سێمێلی، ڕێڤەبەریا گشتیا پەروەردا دهۆکێ، وەزارەتا پەروەردە، دهۆک، هەرێما کوردستانێ، عیراق.

[2] پشکا زمانێ کوردی، کۆلێژا زانستێن مرۆڤایەتی، زانکۆیا زاخۆ، زاخۆ، هەرێما کوردستانێ، عیراق

پۆختە:

ئەڤ ڤەکۆلینە ل ژێر ناڤونیشانێ (تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی لدویف تیۆرا دۆخی (گۆڤەرا بەهدینی وەکو نمونە))یە، تەواوکەر لدویف تیۆرا دەستهەلات و بەستنێ ئێک ژ پێکهێنێ فرێزانە و ب بابەتەکێ گرنگ و بهادار دهێتە هژماردن، د هندەک فرێزاندا ب پێکهێنەکێ بخورتی و د هندەکێن دیدا ب پێکهێنەکێ سەرپشک دهێتەدانان، د ئاستێ سینتاکس و سیمانتیکێدا گرنگیا خوە هەیە، ژبەرهندێ بویە جهێ گرنگیپێدانێ د ناڤ لقێن ئەڤێ تیۆرێدا. گرنگیا ئەڤێ ڤەکۆلینێ د ئەوێ چەندێدایە، تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی د گۆڤەرا بەهدینیدا ژبلی هەبونا دۆخێ ڕێزمانی (ئەکیوزەتیڤ)کو ب ڕێیا نیشانەیا ڕەگەزی و کۆمکرنێ دیار دبیت، دۆخێ ئەبستراکت ژی هەیە. ژ ئارمانجێن سەرەکی یێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ دیارکرنا ئەوان جۆرێن دۆخانە، کو سەرەڕێ فرێزێن فەرهەنگی ددەنە تەواوکەرێن خوە. گرنگترین ئەنجامێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ ئەڤەنە، کو هەمو تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی دۆخی وەرناگرن، جۆرێن دۆخێن ئەوانژی لدویف پێکهات و پیکهێنێ فرێزێ ژهەڤجودانە، ئەڤ ڤەکۆلینە لدویف ڕێبازا وەسفی لبەر ڕۆژناهیا تیۆرا دۆخی هاتیە شرۆڤەکرن، سنورێ زانستی یێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ ئاستێ سینتاکسی و سیمانتیکیە و نمونەیێن ڤەکۆلینێ سەر ب گۆڤەرا بەهدینیا شێوەزارێ کورمانجیا سەریڤەنە.

پەیڤێن سەرەکی:تەواوکەر، دۆخ، ئەبستراکت، ڕۆنانی، ئەکیوزەتیڤ، ئەبستراکت.

Case Assignment to Complements within Lexical Phrases: A Study Based on the Bahdini Sub-Dialect of Kurdish

Shahrazad Issa Meshko[1] - Sanya Jabar Abuzeid[2]

[1]Directorate of Education in Semel, General Directorate of Education in Duhok, Ministry of Education, Duhok, Kurdistan, Iraq.

[2]Department of Kurdish Language, College of Humanities, University of Zakho.

Abstract:

This study uses Case Theory in the Government and Binding framework to explore the role of complements in lexical phrases within the Bahdini sub-dialect of Kurdish. Complements are essential elements in syntactic structures; In some phrases, they are obligatory, while in others, they are optional. Their presence and structure are essential at both syntactic and semantic degrees and fundamental to multiple branches of generative grammar.The research searches the case grading of complements to lexical leaders and extensive verbs, nouns, adjectives, and prepositions in Bahdini. The primary emphasis is on overt case form, including the accusative, which quality gender-specific markers in plural forms and abstract or unblemished cases. The study investigates the groups of complements that accept cases, the features of these cases, and the criteria for case tasks determined by the syntactic position and structure of both the complement and the lexical head. The result shows that not all lexical phrase complements in Bahdini have case marks. The allocation of cases varies by the phrase's internal structure and the element's grammatical function. The research utilizes a descriptive-analytical methodology, concentrating solely on the syntactic and semantic dimensions, employing data from naturally occurring language examples in Bahdini to validate the theoretical discourse.

Key words: Complement, Case, Abstract , Structure,Accusative,

لیستا کورتکری و هێمایان

A	بکەرێ کارێ تێپەر
S	بکەرێ کارێ تێنەپەر
O	بەرکارێ کارێ تێپەر
P	پێشناڤ
GB	تیۆرا دەستهەلات و بەستنێ
Comp	تەواوکەر

جێکەوتا ناڤەندییا فرێزا پێشناڤی	P'
جێکەوتا ناڤەندییا فرێزا کاری	V'
دیاریکار	Spec
رۆنانا ژناڤدا	DS
رۆنانا سەرڤە	SS
سەرەیێ فرێزێ	X
فرێز	XP
فرێزا پێشناڤی	PP
فرێزا کاری	VP
فرێزا ناڤی	NP
کار	V
ناڤ	N
نەرێزمانی	*
هەمان ژێدەر	هـ. ژ
وەرگێران	وە

پێشەکی:

د تیۆرا GBدا گەلەک گرنگی ب پێکهاتا فرێزان هاتییەدان، تەواوکەر وەکو پێکهێنەکێ بهادارێ فرێزان جهەکێ گرنگ ژلایێ ڕێزمانی و واتایێڤە دناڤ لقێن ئەڤێ تیورێدا هەیە و د ئاستێ سینتاکس و سیمانتیکێدا گرنگییا خوە هەیە، ژبەرهندێ بویە جهێ گرنگیپێدانێ د ناڤ لقێن ئەڤێ تیۆرێدا.

١- ڕێبازا ڤەکۆلینێ:

نمونەیێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ لدویڤ ڕێبازا وەسفی لبەر رۆژناهییا تیۆرا دۆخی هاتینە شرۆڤەکرن و ب شێوەیێ هاوکێشە و دارئاسایی کو ب ڕێنڤێسا ئەلفبایا جیهانی هاتینە ڕونکرن.

٢- گرنگییا ڤەکۆلینێ:

گرنگییا ئەڤێ ڤەکۆلینێ د ئەوێ چەندێدایە، کو هەولدایە، ڤەکۆلینێ لسەر دۆخێ تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی بکەت و پەیوەندی دناڤبەرا تەواوکەری وەک پێکهێنەکێ دۆخوەرگرە و سەرەیی وەک کەرستەیێ دۆخپێدەر د فرێزێن فەرهەنگی یێن ئەڤێ گۆڤەرێدا بدەتە دیارکرنێ.

٣- ئارمانجا ڤەکۆلینێ:

1 - دیارکرنا ئەوان تەواوکەرێن فرێزێن فەرهەنگی یێن، کو دۆخی وەردگرن.
2 - دەستنیشانکرنا ئەوی جۆرێ دۆخی یێ تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی وەردگریت.
3 - دیارکرنا ئەوی پێکهێنێ دۆخی ددەتە تەواوکەرێ خوە.
4 - دیارکرنا ئەوی جۆرێ دۆخییە، یێ کو پەیوەندی ب ڕۆلێ واتایێڤە هەیە.
5 - دیارکرنا تەواوکەر لدویڤ سیستەمێ دۆخی ئەکیۆزەتیڤ و ئەبسۆلۆتیڤ وەردگریت.

٤- پرسیارێن ڤەکۆلینێ:

١-دۆخپێدەرێ تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی کیژ کەرستەیە؟

٢-ئەرێ هەمی تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی دۆخی وەردگرن؟ ئەگەر وەردگرن کیژ جۆرێ دۆخی وەردگریت؟

٣-ئایا ڕۆلێ واتایی پەیوەندی ب جۆرێن دۆخانڤە هەیە، ئەگەر هەیە، ئەو کیژ جۆرێ دۆخییە گرێدای ب ڕۆلێ واتایێڤە؟

٤-ئەرێ هەمی تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی ئێک جۆرێ دۆخی وەردگرن؟ ئەگەر بۆ چ ڤەدگەریت؟
٥- ئەو کارێن کو خودان دو تەواوکەرن، هەر تەواوکەرەک دۆخی ژ کیژ کەرستەیی وەردگریت؟
٦-تەواوکەر لدویڤ سیستەمێ دۆخی کەنگی دۆخێ ئەکیۆزەتیڤ و کەنگی یێ ئەبسۆلەتیڤ وەردگریت؟

٥- سنورێ ڤەکۆلینێ:

سنورێ زانستی یێ ڤەکۆلینێ ئاستێ سینتاکسی و سیمانتیکیدایە، و بتنێ فرێز و ڕستەیێن سادە بخۆڤە دگریت، نمونەیێن ڤەکۆلینێ ژ ئاخڤتنکەرێن شێوەزارێ کورمانجییا سەری- گۆڤەرا بەهدینی- هاتینە وەرگرتن.

٦- پشکێن ڤەکۆلینێ:

ئەڤ ڤەکۆلینە ب گشتی ژبلی پێشەکێ و ئەنجام و لیستا ژێدەران ژ دو تەوەران پێکدهێت، تەوەرێ ئێکێ ئەڤان بابەتان بخوەڤە دگریت: دۆخ، تیۆرا دۆخ، هەبونا دۆخی د زمانێ کوردیدا، دۆخێ ئەبستراکت و مۆرفۆلۆجی،پێدەرێ دۆخی، پارزێنەرێ دۆخی، تەوەرێ دویێ دو سەرە بابەتێن سەرەکی بخوەڤە دگریت: جۆرێن دۆخێن تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی، دۆخێ بنجی، دۆخێ ڕۆنانی، دۆخێ ئێرگەتیڤێ تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی.

١- تەوارێ ئێکێ : دۆخ:

١-١: زاراڤ و تێگەهێ دۆخی:

زاراڤێ دۆخ (Case) ژ زمانێ لاتینی ب شێوەیێ (Cäsus)هاتییە وەرگرتن، د بنەرەتدا ئەڤ پەیڤە ژ پەیڤا (Ptösis) یا گریگی هاتییە وەرگرتن، ب ڕامانا (Fall) یا ئینگلیزی دهێت، هەروەسا د زمانێ ئەلمانیژیدا (Fall) بکارهاتییە، واتا

(کەڤتن و نزمبون) دهێت، ئەڤ زاراڤە ب شێوەیێ وەرگێڕانێ د ناڤ زمانێن دیتردا بکارهاتییە، د زمانێ فارسیدا (حالت) و دۆخێ ڕێزمانی (حالت دستوری) دهێتە گۆتن و د یێ عەرەبیژیدا ب (الحالة) و دۆخێ ڕێزمانی ب (الحالة الاعرابية) دهێتەنیاسین، و ب تورکی (Hâl) و دۆخێ ڕێزمانی (Ismin hâleri) بکاردهێت (محمد، ٢٠١٥: ٤)، ئەڤ هزرە د ناڤ ڕێزمانا کەڤندا ژبۆ کەرستەیێن زمانییێن گەردانکری (Inflection) بکاردهات، شێوەیێ دۆخی وەسان دهاتە دەستنیشانکرن، کو نیشاندانا شێوەیێ گەردانکرنێ بیت بۆ هەر لارستەیەکی (Clause)، ئەڤ زاراڤە نهۆ ژبۆ مەبەستا لێکدانا پەیڤان د ناڤ ڕستەیاندا بکاردهێت، بۆ ناسینا پەیوەندییێن د ناڤبەرا کۆمەکا فرێزاندا وەکو بکەری (Nominative) و بەرکاری (Accusative)، ...هتد (ئەحمەد، ٢٠٠٦: ١٧).

دۆخ وەکو بابەتەکێ زمانڤانی مێژویەکا کەڤن د ڤەکۆلینێن زمانیدا هەیە، دەستپێکا باسکرنا دۆخی بۆ گریکییان وەکو زمانەکێ کەڤنێ هندوئەوروپی دزڤریتە، ل دەستپێکێ بۆ ناڤ و کاران دهاتە بکارهێنان (محمد و فەرهادی، ٢٠٢٣: ٤٨٩).

تێگەهێ دۆخی برێتییە ژ کەتیگۆرییەکا ڕێزمانی، کو ژ پەیوەندییا د ناڤبەرا پەیڤان و ڕێزبونا ئەوان د چارچۆڤە و سنورێ ڕستەیێدا دەردکەڤیت و دهێتە دیتن (کریم و عبدالحمید، ٢٠٢٢: ١٠١).

جوداهی د ناڤبەرا تێگەهێ دۆخی د ڕێزمانا کەڤن و نویدا ئەوە، د ڕێزمانا کەڤندا ژبۆ جوداکرنا ناڤان ژ کاران بکاردهات (بابەکر، ٢٠٠٩: ٨٦)، پشتی هنگی لدویڤ قوناغێن جوداجودادا بکارهێنانا تێگەهێ دۆخی هاتە گوهۆرین، د ڕێزمانا ڤەگوهاستنێژیدا دۆخ ئەو سیمایە یان ئەو فۆرمێ نیشانکرییێ دیارە، کو فرێزەکا ناڤی وەرگریت، ژبۆ ئاماژەکرنا هندەک سیما و پەیوەندییێن ڕێزمانی (کریم و عبدالحمید، ٢٠٢٢: ١٠١)، دۆخ پێکهاتییە ژ ئەوان گوهۆرینێن کو ل دوماهییا ناڤی دهێن، ژ ئەگەرێ ئەوی ئەرکێ د ڕستەیێدا وەردگریت، کەواتە ناسینا دۆخی ب ڕێکا ئەوان نیشانەیانە، کو لسەرناڤی دهێنە زێدەکرن (محمد و فرهادی، ٢٠٢٣: ٤٨٩)، بیرۆکەیا دۆخی د ناڤ ڕێزمانا نویدا هەر لسەر بنەمایێ ڕێزمانا کەڤن هاتییە دانان، بەلێ جوداهی هەیە، دیارترین جوداهی د ناڤبەرا تێگەهێ دۆخی کەڤن و نویدا ئەوە، کو د ڕێزمانا نویدا دۆخێ ئەبستراکت هەیە، هەر NP کا هەبیت دڤێت دۆخەکێ ئەبستراکت هەبیت (Haegeman, 1994: 167) ئەڤ دۆخە لسەر هەمو زمانان دهێتە جێبەجێکرن.

زمانێن جیهانێ ژ لایێ دۆخی و دەرکەڤتنا دۆخی، هەتا ژ لایێ ژمارەیا دۆخانژیڤە جێوازن، دبیت د زمانەکیدا پتر ژ زمانەکێ دیتر دۆخ هەبن (محمد، ٢٠١٥: ١٣)، هەروەسا جوداهی د دەرکەڤتنا دۆخی ژ لایێ مۆرفۆلۆجیڤەژی د ناڤبەرا زماناندا هەیە، ئەڤ دۆخە د هندەک زماناندا نینە (ڕەسول، ٢٠١٢: ١١٨)، د زمانێ ئەلمانیدا چوار حالەت هەنە، هەروەسا د یێ ڕوسیدا پتر ژ چوار حالەتان هەنە، هندەک زمانێن دیتر کەمتر یان پتر هەنە، و د زمانێ ئینگلیزیدا بتنێ دۆخ لگەل جهێناڤان د سێ حالەتاندا دەردکەڤیت، بۆنمونە جهناڤێ کەسێ ئێکێ سێ فۆرمێن جودا هەنە،(I) دۆخێ نۆمێنتیف و (My) دۆخێ جێنەتیف و (Me) دۆخێ ئەکیۆزەتیف و داتیڤی وەردگریت (قادر، ٢٠١٥: ١٨).

١-٢- تیۆرا دۆخی:

لقەکە ژ تیۆرا دەستهەلات و بەستنێ هەر ژ دەستپێکێ بۆچونا چۆمسکی دەربارەی تیۆرا دۆخی ئەو بو، ئێک ژ تایبەتمەندییێن گشتی یێن فرێزێن ناڤی ئەوە هەر فرێزەکا ناڤی دڤێت خودان دۆخەک بیت (قادر، ٢٠١١: ١٦)، چ ئەو دۆخێ فرێزا ناڤی دۆخەکێ ئەبستراکت یان مۆرفۆلۆجی بیت، کەواتە مەرجە هەر فرێزەکا ناڤی دۆخەک هەبیت، ب دۆخەکێ گشتی دهێتەدانان، هەتا د ناڤ ئەوان زمانانژیدا ئەوێن دۆخێن مۆرفۆلۆجی هەبیت یان نەبیت (حسەین، ٢٠٠٨: ٥٦)، کەواتە لدویڤ ئەڤێ تیۆرێ دڤێت هەر فرێزەکا ناڤی دۆخەک هەبیت،

ئاشکرایە تیۆرا دۆخی هەر وەکو تیۆرا واتایی پشتبەستێ لسەر پەیوەندییێن سینتاکسی یان ئەو جهێ NP تێدا جێگیردبیت، دکەت، کەواتە پێکهاتا دۆخی لسەر ڕۆلێ سینتاکسی دیاردبیت (محەمەد، ٢٠٠٩: ٥٢)، ئارمانجا سەرەکی یا پەیوەندییێن سینتاکسی دیارکرنا چاوانییا پێدانا ڕۆلێ واتاییە بۆ ئەرکێ ڕێزمانی وەکو پێدانا ڕۆلێ (کارا بۆ بکەری، ...هتد) و نیشانکرنا ئەڤان ئەرکان د ڕۆنانا سەرڤە یا ڕستەیێ ب ڕێکا ڕێزبونا پەیڤانە و دۆخ و ڕێکەڤتنێیە (حاجی، ٢٠٠٩: ٩٩).

١-٣-هەبونا دۆخی د زمانێ کوردیدا:

د کەڤندا پتریا زمانان خودان سیستەمێن دەولەمەندێن دۆخی بونە، بەلێ ب درێژایا مێژوویێ ژبەر گوهۆڕینێن ب سەر زماناندا هاتین، زمان بەرڤ سڤکبونێڤە چوین، بویە ئەگەرێ ژ دەستدانا دۆخی، کا چاوان دەرکەڤتنا دۆخی د زماناندا جوداهی هەیە، وەسان د ناڤ شێوەزارێن زمانێ کوردیدا جوداهی د دەرکەڤتنا دۆخیدا هەیە، هەروەسا زمانێ کوردی خودان سیستەمەکێ دۆخییێ دەولەمەندبو، بەلێ هندەک شێوەزاران ب درێژاهییا مێژوویێ دۆخ ژ دەست داینە، ژ بلی شێوەزارێ کورمانجییا سەری و موکریانی و هەورامی (ئەحمەد، ٢٠٢٢: ٦٧- ٦٨):

١- نارینێ وانە نڤێسی.

٢- نارین وانەکەی نوسی.

وەکو د ناڤ ئەڤان نمونەیاندا دیاردبیت د نمونەیا (١)ێ یا کورمانجییا سەریدا دیاردبیت لگەل بکەرێ ڕستەیێ (نارین) نیشانا مۆرفۆلۆجی یا دۆخێ تیان بۆ ڕەگەزێ مێ (ێ) هاتییە، و دۆخ دایە دیارکرن، بەلێ د ڕستەیا (٢)ێ یا کورمانجییا ناڤەراستدا ئەڤ دۆخە نینە و چ نیشانە ل پشتی بکەری دەرناکەڤن.

ژمارەیا دۆخان د هەمو زماناندا د(DS)دا وەک ئێکن، ژ لایێ تایپۆلۆجیڤە د سیمایاندا، ئانکو د (SS)دا جوداهییەکا زۆر نیشانددەن، د چاوانییا دارشتنێن ڕێزمانیڤە هەر دۆخەکی نیشانەیێن خوە یێن تایبەت هەنە (هـ. ژ. ٦٨).

١-٤: دۆخێ ئەبستراکت (Abstract case) و دوخێ مۆرفۆلۆجی (Morphologe case):

تێگەهێ دۆخێ ئەبستراکت بەشەکێ گرنگێ تیۆرا GB یە، کو هەر فرێزەکا ناڤی دڤێت دۆخەکێ ئەبستراکت هەبیت (Haegeman, 1994: 157) ئەڤ جۆرێ دوخی د ڕۆنانا ژناڤدادا هەیە، ئەو دۆخە کو ب تەمامی ناهێتەدیتن، دۆخەکێ نەبەرجەستەیە و پێدڤی ب نیشانەیێن ڕێزمانی نینە (ئەحمەد، ٢٠١١: ٣٣) و دۆخی ئەبستراکت سیستەمەکە لسەر هەمو زماناندا دهێتە جێبەجێکرن (کریم و عبدالحمید، ٢٠٢٢: ١٠١)، ئەڤ سیستەمە پێدڤی ب فێربونێ نینە، بەروڤاژی دۆخێن خودان نیشانەیێن مۆرفۆلۆجی پێدڤی ب فێربونێ هەنە.

سیستەمێ دۆخێ ئەبستراکت پتر ژبۆ چارەسەرکرنا ئەوان کێشەیێن دۆخییە، ئەوێن د ناڤ ئەوان زماناندا هەین، ئەو زمانێن دۆخێ مۆرفۆلۆجی نەی، کەواتە ئەو زمانێن کو چ پاشماوەیێ دۆخی و نیشانەیێن دۆخێ مۆرفۆلۆجی د ناڤدا نەدهاتنە دیتن (ئەحمەد، ٢٠١١: ٣٣).

د ئەڤێ دۆخیدا فرێزێن ناڤی لدویڤ جهێن خوە دۆخی وەردگرن، ئەڤ جۆرە دۆخە گرێدایە ب ڕێزبونا کەرستەیێن ڕستەیێڤە، کەواتە لدویڤ جهێن ئەرگیۆمێنتان دۆخ ب ئەرگیۆمێنتان دهێتەدان (ڕەسول، ٢٠١٢: ١٢٢).

٣- کاروان هات.

ئەگەر تەماشەی ئەڤێ ڕستەیا (٣) بکەین، دێ بینن NP (کاروان) چ نیشانەیێن دۆخێ مۆرفۆلۆجی لگەل نەهاتییە، ژبەر هندێ دۆخێ ئەبستراکت وەرگرتییە، بەلێ لدویڤ جهێ هاتنا ئەوی جهێ بکەرییە.

زمانێ کوردی ئێک ژ ئەوان زمانایە، کو ب تایبەت شێوەزارێ کورمانجییا سەری خودان دۆخێ مۆرفۆلۆجییە، نشانەیێن دۆخی ل دوماهییا NP دەردکەڤن، و دەرکەڤتنا ئەوان نیشانەیان دیاردبیت، کو NP دۆخێ مۆرفۆلۆجی وەرگرتییە، ئەگەر نیشانەیا دۆخی لسەر NP دەرنەکەڤیت ئەو دۆخێ ئەبستراکت هەیە:

٤- هێلینێ بلبل گرت.

د ڕستەیا (٤)دا NP (هێلین) نیشانەیا ڕەگەزێ مێ(ێ) دگەلدا هاتییە، و دۆخێ مۆرفۆلۆجی دایێ، NP (بلبل) چ نیشانەیێن مۆرفۆلۆجی لگەل نەهاتینە، بەلێ دبیتە خودان دۆخەکێ ئەبستراکت.

٥- کارزان هات.

د ڕستەیا (٥) دا NP (کارزان)دۆخێ ئەبستراکت هەیە، ژ بەرکو چ نیشانەیێن مۆرفۆلۆجی د گەلدا نەهاتینە، کو ئاماژە ب دۆخێ مۆرفۆلۆجی بکەن.

٦- کارزانی ئاڤ ڤەخوار.

د ڕستەیا (٦)داNP (کارزان) نیشانەیا ڕەگەزێ نێر (ی) وەرگرتییە، ئاماژە ب دۆخێ مۆرفۆلۆجی دکەت، NP (ئاڤ) چ نیشانەیێن مۆرفۆلۆجی لگەل نەهاتینە، ژبەر هندێ دۆخەکێ ئەبستراکت هەیە.

١-٥: پێدەرێ دۆخی (Case Assigner):

تیۆرا دۆخی ددەتە دیارکرن، کو دۆخ ژ لایێ دۆخپێدەریڤە بۆ NP دهێتە دیارکرن، ئەڤجا چ دۆخێ بنجی یان ڕۆنانی بیت (Muhammad, 2006: 24)، کەرستەیێن دۆخپێدەر هەر ئێک د پێکهاتێن جودادا دۆخی ب تەواوکەرێن خوە ددەن، لدویڤ تیۆرا دۆخی بتنێ X دشێن دۆخی بدەنە تەواوکەرێن خوە، د چوارچۆڤەیێ ئەوێ پەیوەندییا د ناڤبەرا سەرە و تەواوکەرێ ئەوێدا هەیە، دۆخێ ڕێزمانی ب تەواوکەران دهێتەدان (ئەحمەد، ٢٠١١: ٤٥)، سەرە دبیتە دۆخپێدەر و تەواوکەر دبیتە دۆخوەرگر، واتا سەرەیێ فرێزا ناڤی و پێشناڤی دۆخی ب ئەوێ فرێزا ناڤییا کو بویە تەواوکەرێ ئەوێ ددەت.

ڕێسایا پێدانا دۆخی ژی د ناڤ هەمو زمانان‌دا هەیە، ئەو پێکهێنێ دەستهەلاتێ ل پێکهێنێ دیتر دکەت، دۆخی ددەتە پێکهێنێ دبن دەستەلاتاخوەدا (Ura, 2000: 181)، د هەر زمانەکیدا جۆرەکێ پەرامیتەران هەلدبژێریت ئەگەر زمانەکیدا ڕێزبەندییا فرێزان سەرە کوتا بیت، پێدانا دۆخی ژ لایێ چەپێ بۆ ڕاستێیە، بەلێ ئەگەر سەرە سەرەتابیت، پێدانا دۆخی ژ لایێ ڕاستێ بۆ چەپێیە (قادر، ٢٠١١: ٤٣)، د ناڤ زمانێ کوردیدا ئاراستەیا حوکمکرنێ لدویڤ جهێ سەرەیی دیاردبیت، ئەگەر سەرە سەرەتابیت، ئاراستەیا حوکمکرنێ ژ ڕاستێ بۆ چەپێیە، ئەگەر سەرە کوتابیت، ئاراستەیا حکومکرنێ ژ چەپ بۆ ڕاستێیە، د VP دا سەرە کوتایە ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ چەپێ بۆ ڕاستێیە، ود PPدا سەرە سەرەتایە، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ ڕاستێ بۆ چەپێیە، ئاراستەیا حکومکرنێ د ناڤ ئەڤان هەردو جۆرێن فرێزاندا بەروڤاژی ئێکودویە، کەواتە زمانێ کوردی دو ئاراستەیێن حوکمکرنێ هەنە، ژ ڕاستێ بۆ چەپێ و ژ چەپێ بۆ ڕاستێ (ئەحمەد، ٢٠٢٢: ٧٧)، NP یا تەواوکەر دڤێت ڕاستەوخۆ ل تەنیشت X بیت، پەیوەندییا د ناڤبەرا ئەواندا پەیوەندییەکا ڕاستەوخۆ و خوشکایەتییە (Harley, 1995: 142)، ژبۆ هندێ دۆخێ ڕێزمانی ژ X وەربگریت، ئەڤ یاسایە چاوانییا ڕێزبونا پەیڤ و فرێزان د ناڤ ڕستەیێدا ددەتە دیارکرن، دۆخێ ڕێزمانی لدویڤ مەرجێ (حوکمکرنێ) و (وەچەئاراستەکرنێ) گرێدایە ب بنەمایێ هەڤسویەتیڤە، چنکو د تیۆرا دەسهەلات و بەستنێدا پێدانا دۆخی بۆ NPیێ ب مەرجێ حکومکرنێڤە گرێدایە، کو بنەمایێ تەرخانکرنا دۆخ ددانیت (حسەین، ٢٠٠٨: ٦٠). هەژی گوتنێیە هەر

کەرستەیەکێ دۆخی بدەت، ئەو کەرستەیە دۆخی وەرناگریت، چنکو دۆخێ ڕێزمانی ب ئەوی کەرستەیێ ناهێتە دان،کو سیفەتێ دۆخ پێدانێ هەبیت (محمد، ٢٠١٦: ٩).

٧- زارۆکی ب دەستی خوارن خوار.

ئەگەر تەماشەی نمونەیا (٧) بکەین دێ بینن NP (خوارن) دۆخی ژ سەرەیێ VP وەرگرتییە، سەرەیێ فرێزا کارێ دۆخپێدەرە و دۆخ ب تەواوکەرێ خوە فرێزا (خوارن)دایە، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ لایێ چەپێ بۆ ڕاستێیە، ژبەرکو سەرە کۆتاییە، دیسان PP د ناڤ ئەڤێ رستەیێدا هەیە، بەلێ دۆخی ژ سەرەیێ فرێزا کاری وەرناگریت، ژبەرکو P ب خوە دۆخپێدەرە و ڕێکێ نادەت سەرەیێ فرێزا کاری دۆخ ب تەواوکەرێ ئەوی بدەت، ژبەرکو P دەستهەلاتدارە و دۆخپێدەرە دۆخی ب تەواوکەرێ خوە ددەت، NP (دەست) دبیتە تەواوکەرێ PP و دۆخی ژ سەرەیێ فرێزا پێشناڤێ P وەردگریت، P دبیتە دۆخپێدەر و ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ لایێ ڕاستێ بۆ چەپێیە، چنکو سەرە سەرەتاییە.

١-٦: پارزێنەرێ دۆخی (Case filtter):

ئەڤ بنەمایە وەکو پارزێنەرەکییە، ڕێکێ ب چ ئەرگیۆمێنتان د ناڤ ڕستەیێدا نادەت، ئەگەر خودان دۆخەک نەبیت (مستەفا، ٢٠١٤: ٨٧)، هەر NP یەک دەرکەڤتنەکا فۆنەتیکی هەبیت، دڤێت دۆخەکێ ئەبستراکت هەبیت(Abdulrrahman, 2009: 13)، ئەگەر چ جۆرە دۆخەک وەرنەگرتبیت ئەو NP نیشانەیا *NP وەردگریت، چنکو د پارزێنەرێ دۆخیرا دەرباز نەبویە (قادر، ٢٠٠٩: ٧٥)، ئێک ژ ئەوان بنەمایێن کو دبیتە ئەگەرێ جوداکرنا ڕستەیا ڕێزمانی ژ ڕستەیەکا نەرێزمانی پارزێنەرێ دۆخییە، لدویف ئەڤێ بنەمایێ هەر NP یەک خودان دۆخەکە (محەمەد، ٢٠٠٩: ٥٣)، ب ئەڤێ چەندێ پارزێنەرێ دۆخی وەسا ددەتە دیارکرن، دەستهەلاتا سەرەی لدویف پارزێنەرێ دۆخی و پێدانا دۆخی ب سەر تەواوکەرێن خۆەدا دابەش دکەت، کەواتە X د VPدا دۆخی ب تەواوکەرێ PP نادەت (عەبدولڕەحمان، ٢٠٠٩: ٩٠).

٨- هەیڤینێ ئاڤ ڤەخوار.

د نمونەیا (٨)ێدا (هەیڤینێ) دۆخێ نۆمێنتیڤ وەرگرتییە، و (ئاڤ) دۆخێ ئەکیۆزەتیڤ وەرگرتییە و ڕستە ژ لایێ ڕێزمانێڤە دروستە، ژ بەرکو هەردو NP د پارزێنەرێ دۆخیرا دەربازبونە و دۆخ وەرگرتینە.

٩- *هلینێ ئاڤ ڤەخوار کاژین.

ئەڤ نمونەیا (٩) نەرێزمانییە، چنکو بنەمایێ پارزێنەرێ دۆخی هاتییە لادان و NP (کاژین) د پارزێنەرێ دۆخیرا دەرباز نەبویە، و بێدۆخ مایە، ژبەر هندێ دبیتە ڕستەیەکا نەرێزمانی.

ئەڤ پارزێنەرە بەرپرسە ژ پشتراستبونا ئەوێ چەندێ، هەر NP یەکا دەرکەڤتی د ناڤ ڕستەیێدا ب خودانێ ئێک ژ تایبەتمەندیێن دۆخێ ئەبستراکتە.

٢- تەوەرێ دویێ: جۆرێن دۆخێن تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی:

١-٢: دۆخێ بنجی Inherent case :

ئەو دۆخە کو د ڕۆنانا ژناڤدا ب NP دهێتە دان، لبەری ڤەگوهاستنێ بۆ ڕۆنانا سەرڤە بکەت، واتە ئەڤ جۆرە دۆخە گرێدایە ب ڕۆلێ واتایێڤە (Chomsky, 1993: 171).

هەژی گوتنێیە چۆمسکی ١٩٨١ ب شێوەیەکی بەرفرە باس ل ئەڤێ دۆخێ بنجی ناکەت، پاشی ل سالا ١٩٨٦ چۆمسکی ژبۆ پێدانا دۆخێ بنجی ئەڤ مەرجە دایە دیارکرن:

ئەگەر A دۆخپێدەرەکا دۆخێ بنجی بیت، A دۆخی دبەخشیتە NP ئەگەر و بتنێ ئەگەر A ڕۆلێ واتایێ بدەتە NP دکەڤیتە ژێر دەستهەلاتا ئەوێدا (Chomsky, 1986: 193).

ئەڤ دۆخە ژ لایێ دۆخپێدەریڤە تایبەتە ب ئەوان NP ڤە، کو ژ لایێ واتایێڤە پەیوەندی دگەل سەرەیێ هەیە (Cook and Newson, 2007: 156) و پشتبەستنێ لسەر دو مەرجان دکەت، ئەو ژی پێدانا ڕۆلێ واتایی و دەستهەلاتێنە، ئەو NP یا دۆخێ بنجی وەردگریت، دڤێت ل ژێر دەستهەلاتا دۆخپێدەریدا بیت، و دیسان پەیوەندییا واتایی د ناڤبەرا دۆخپێدەری و ئەو NP ڕۆلێ واتایی وەردگریتدا هەبیت (محمد و فەرهادی، ٢٠٢٣، ٤٩١):

١٠- کێڤریشکێ گێزەر خوار.

د ئەڤێ فرێزا کارییا ژمارە (١٠)دا NP (کێڤریشکێ) دۆخێ کارای وەرگرتییە، و NP (گێزەر) تەواوکەرێ فرێزا کارییە، دۆخێ بنجی یێ بابەتی ژ سەرەیێ فرێزێ وەرگرتییە.

١١- دایکا من برایێ من نڤاند.

د ئەڤێ فرێزا کارییا ژمارە (١١)دا NP (دایکا من) دۆخێ کارای وەرگرتییە، و NP (برایێ من) تەواوکەرێ فرێزا کارییە، دۆخێ بنجی یێ کارلێکری ژ سەرەیێ فرێزێ وەرگرتییە.

هەروەسا چومسکی ل سالا ١٩٨٦ دیاردکەت، کو ناڤ و هەڤالناڤژی دۆخێ بنجی دبەخشن، دەمێ دۆخی دبەخشن بەهراپتر دۆخێ داتیڤ و جێنەتیڤ دبەخشن (ئیبو، ٢٠١٥: ٣٠)، د زمانێ ئینگلیزیدا ئەڤە دیاردبیت، بەلێ د زمانێ کوردیدا ناڤ و هەڤالناڤ دۆخپێدەر نینن (ئیبو، ٢٠٢٥) هەر کەرستەیەک ئەگەر ڕۆلێ واتایێ وەرنەگریت، دۆخی وەرناگریت، هەتا کەرستەیەک دۆخی وەرگریت، دڤێت د پارزێنەرێ دۆخیرا دەربازبیت، هەتا پارزێنەرێ دۆخیرە دەربازبیت، دڤێت ڕۆلەکێ واتایی هەبیت.

٢-١-١: دۆخێ بنجی یێ تەواوکەرێ فرێزا ناڤی:

تەواوکەرێ فرێزا ناڤی دۆخێ بنجی وەرناگریت، ژبەرکو ئەڤ دۆخە گرێدایيە ب ڕۆلێن واتایڤەیە، کو ئێک ژ مەرجێ ئەڤی دۆخی ئەوە A دبیتە دۆخپێدەرەکا دۆخێ بنجی ئەگەر ڕۆلێ واتایی بدەتە تەواوکەرێ خوە، و سەرەیێ فرێزا ناڤی ڕۆلێ واتایی نادەتە تەواوکەرێ خوە، تەواوکەرێ ئەوی ڕۆلێ واتایی وەرناگریت، هەر ژ بەر ئەڤێ چەندێ تەواوکەرێ فرێزا ناڤی نەشێت دۆخێ بنجی وەرگریت.

٢-١-٢: دۆخێ بنجی یێ تەواوکەرێ فرێزا هەڤالناڤی:

سەرەیێ فرێزا هەڤالناڤی د زمانی کوردیدا دۆخپێدەر نینە، تەواوکەرێ ئەوێ ئەڤی جۆرێ دۆخی وەرناگریت، چنکو هەر NPیەکا ڕۆلێ واتایی وەرنەگریت، نەشێت دۆخی ژی وەربگریت، و دۆخێ بنجی گرێدایيە ب واتایێڤە، هەر ژ بەر ئەڤێ چەندێ تەواوکەرێ فرێزا هەڤالناڤی دۆخی ئەڤی دۆخی وەرناگریت.

٢-١-٣: دۆخێ بنجی یێ تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی:

تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی ئێک ژ ئەوان تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگییە، کو دۆخێ بنجی وەردگریت، ژ بەرکو سەرەیێ ئەو دۆخپێدەرەکێ دۆخێ بنجییە، دۆخێ بنجیێ (ژێدەر، ئامراز، ئەنجام، وەرگر، جهـ ...هتد)، دبەخشیتە ئەوێ NP کو دبیتە تەواوکەرێ ئەوێ:

١٢- من فراڤین دایە دوتماما خوە.

د نمونەیا (١٢)دا ئەرگیۆمێنتا NP (دۆتماما خوە) دۆخێ بنجییێ وەرگری ژ سەرەیێ فرێزێ (ە) وەرگرتییە، ژبەرکو دبیتە تەواوکەرێ ئەوێ، پەیوەندییا خوشکایەتی د ناڤبەرا ئەواندا هەیە، وەچەئاراستەیا ئێکودو دکەن، و سەرە دەستهەلات لسەر تەواوکەری هەیە.

١٣- من کەلوپەل ژ بازاری برنە مالێ.

د ئەڤێ نمونەیا (١٣)دا پێشناڤێ (ژ) دۆخێ بنجیێ ژێدەری دبەخشیتە تەواوکەرێ خوە (بازار)، ژبەرکو پەیوەندییا خوشکایەتی دناڤبەرا ئەواندا هەیە، (ژ) دبیتە سەرە و دەستهەلات لسەر NP (بازار) هەیە، و هەروەسا پێشناڤێ (ە) دۆخێ بنجییێ ئارمانج دبەخشیتە تەواوکەرێ خوە NP (مال) و دەستهەلاتێ لسەر دکەت.

١٤- ئەز چومە دهۆکێ.

د نمونەیا (١٤)دا NP (دهۆک) دۆخێ بنجییێ جهی ژ سەرەیێ فرێزا پێشناڤی (ە) وەرگرتییە، ژ بەرکو سەرەیێ فرێزا پێشناڤی کەرستەیەکێ دۆخپێدەرە و دەستهەلاتدارە، پەیوەندییا خوشکایەتییێ د گەل تەواوکەری هەیە، ژبەر هندێ دۆخی ددەتە تەواوکەرێ خوە.

١٥- من ب کلیلێ دەرگەهـ ڤەکر.

دارئاسایا ژمارە (١)

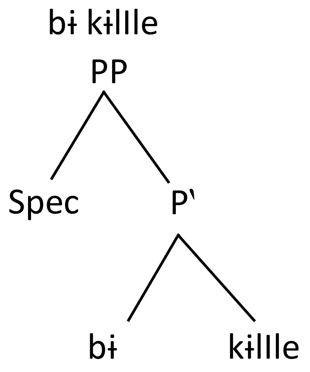

د ئەڤێ دارئاسایێدا تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی NP (کلیل) دۆخێ بنجی یێ ئامراز ژ سەرەیێ فرێزا پێشناڤی (ب) وەرگرتییە، و ئاراستەیا پێدانا دۆخێ ژ ئالیێ ڕاستێ بۆ چەپێیە.

٤-١-٢: دۆخێ بنجی یێ تەواوکەرێ فرێزا کاری:

فرێزا کاری ئێک ژ فرێزێن فەرهەنگییە، سەرەیێ فرێزا کاری دۆخی بنجییێ کالێکری و بابەتی دبەخشیتە ئەوێ NPیا کو دبیتە تەواوکەرێ ئەوێ، لسەر ئەوی بنەمایی، کو سەرەیێ فرێزا کاری دەستهەلاتدارە و ڕۆلپێدەرە، ژبەرکو دۆخێ بنجی گرێدایییە ب ڕۆلێ واتایێڤە و سەرەیێ ئەڤی جۆرێ فرێزێ ڕۆلپێدەرە و ڕۆلێ واتایی ددەتە تەواوکەرێ خوە ژبەرهندێ دۆخێ بنجی ببەخشیتە تەواوکەرێ خوە.

١٦- کاژینێ بەرچاڤک کری.

دارئاسایا ژمارە (٢)

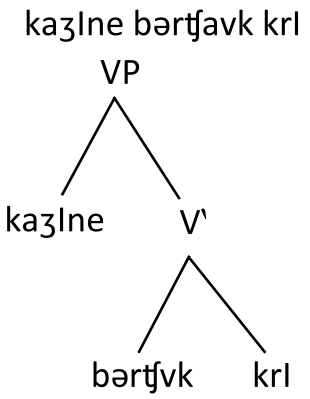

ژ ئەڤێ دارئاسایێدا دیاردبیت، سەرە (کرِی) وەچەئاراستەکرنێ لسەر تەواوکەری (بەرچاڤک) دکەت و تەواوکەر وەچەئاراستەکرنێ لسەر سەرەی دکەت، سەرە دەستهەلاتێ ل تەواوکەرێ خوە دکەت، و ژ کەرستەیێن دۆخپێدەرێ دۆخێ بنجییە، دۆخێ بابەت دبەخشیتە تەواوکەرێ خوە (بەرچاڤک).

١٧- نارینێ کەوزەر دیت.

د نمونەیا (١٧)ێدا سەرەیێ فرێزا کاری (دیت) دەستهەلاتدارە، چنکو سەرە وەچەئاراستەکرنێ لسەر تەواوکەرێ خوە NP (کەوزەر) دکەت، تەواوکەر وەچەئاراستەکرنێ لسەر سەرەی دکەت، سەرە دبیتە خوشکا تەواوکەری و دۆخێ بنجی یێ کارلێکری دبەخشیتە تەواوکەر، کو NP(کەوزەر)ە، ب ئەڤێ چەندێ دیاردبیت، سەرەیێ فرێزا کاری ئێک ژ کەرستەیێن دۆخپێدەرێ دۆخێ بنجییە.

١٨بارانێ کراسێ کوردی کری.

د نمونەیا (١٨)ێدا سەرەیێ فرێزا کاری (کری) دەستهەلاتدارە و ئێک ژ کەرستەیێن دۆخپێدەرێ دۆخێ بنجییە، سەرە و تەواوکەر NP (کراسێ کوردی) وەچەئاراستەکرنێ لسەر ئێک دکەن، سەرە دبیتە خوشکا تەواوکەری و دۆخێ بنجی یێ بابەت دبەخشیتە تەواوکەری، کو NP(کراسێ کوردی)یە.

١٩- کاروانی دیوار ب چاکوچی هەرفاند.

د ئەڤێ نمونەیا (١٩)ێدا ئەرگیۆمێنتا NP (دیوار) دۆخێ بنجییێ بابەت ژ سەرەیێ فرێزا کاری (هەرفاند) وەرگرتییە ئاراستەیا پێدانا دۆخی بۆ تەواوکەری ژ ئالییێ چەپێ بۆ ئالییێ ڕاستێیە، چنکو سەرە کوتاییە، ئەرگیۆمێنتا (چاکوچ) دۆخی ژ سەرەیێ فرێزا کاری وەرناگریت، بەلکو سەرەیێ فرێزا پێشناڤێ (ب) دۆخێ بنجییێ ئامراز ب NP (چاکوچ) ددەت، چنکو سەرەیێ فرێزا پێشناڤێ دبیتە بەربەست ژبۆ پێدانا دۆخی بۆ تەواوکەرێ ئەوێ ژ لایێ سەرەیێ فرێزا کاریڤە، پێشناڤ دۆخێ بنجییێ ئامراز ددەتە تەواوکەرێ خوە، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ ئالیێ ڕاستێ بۆ چەپێیە، ژبەرکو سەرە سەرەتایە.

٢-٢: دۆخێ ڕۆنانی Structure case:

ئەڤ دۆخە ل سالا ١٩٨١ ژ لایێ چۆمسکیڤە هاتییە دیارکرن (ئیبو، ٢٠١٥: ٢٩)، ئەوجۆرێ دۆخییە، ب ئەوێ NP یا کو پشتی ڤەگوهاستنێ ژ DS بۆ SS دکەت، دهێتەدان (ئەحمەد، ٢٠١١: ٤١)، واتە ڕستە پشتی جێبەجیکرنا

یاسایێن ڤەگوهاستنێ بۆ SS دا و چالاکبونا کاری ژ لایێ تاف و کەسیڤە ل ئەوی دەمی کار پەیوەندییان دگەل ئەرگیۆمێنتان دروست دکەت، و دۆخ لگەل NP دەردکەڤیت (محمد: ٢٠١٦: ١٢)، ئەڤی جۆرێ دۆخی پەیوەندی دگەل واتایێ نینە، بەلکو پتر گرێدایە ب ڕۆنان و پەیوەندییێن ڕێزمانیڤە، ب تایبەتی ڕێزبونا کەرستەیانڤە.

د تیۆرا GBدا تێگەهێ دۆخێ ڕۆنانی ژ دۆخێ بنجی جودایە، هەر NP یەکا، دۆخی ژ کەرستەیێ دۆخپێدەر وەردگریت ل بن دەستهەلاتا ئەویڤە (عەبوزەید، ٢٠١٩: ٥٨)، ب جۆرەکێ دۆخپێدەر دۆخی ددەتە فرێزا ناڤی، ئەگەر دۆخپێدەری دەستهەلات لسەر فرێزا ناڤی هەبیت، دۆخپێدەر دگەل فرێزا ناڤییا تەواوکەری هەڤسی بن (ئەحمەد،٢٠٢٢: ٧٨)، ئەڤ دۆخە لدویف جهێ فرێزا ناڤی د دارئاسایێدا پێدهێتەدان.

هەژی گۆتنێیە ئەڤ جۆرە دۆخە هندەک جاران ب ڕێکا نشانەیێن مۆرفۆلۆجی دیاردبیت، هەروەسان هندەک جاران بێ هەبونا نشانەیێن مۆرفۆلۆجی دیاردبیت.

دۆخێ نۆمینێتیف و ئەکیۆزەتیف دۆخێن ڕۆنانینە، چنکو ئەو هەردو جۆرێن دۆخی گرێدانە ب جهەکێ تایبەتڤە، دۆخێ نۆمینێتیف گرێدایە ب جهێ Spec و دۆخێ ئەکیۆزەتیف گرێدایە ب تەواوکەرێ VP ڤە یان pp ڤە (ئیبو، ٢٠١٥: ٢٩):

٢-٢-١: دۆخێ ڕۆنانی تەواوکەرێ فرێزا ناڤی:

سەرەیێ فرێزا ناڤی د زمانێ کوردیدا دۆخپێدەر نینە، ژبەرهندێ تەواوکەرێ فرێزا ناڤی دۆخی وەرناگریت، بەلکو دەمێ فرێزا ناڤی د ناڤ فرێزا کاری یان پێشناڤیدا دهێت، دبیتە تەواوکەرێ ئەوێ، ئەو دۆخێ فرێزا ناڤی ژ سەرەیێ فرێزا کاری یان پێشناڤی وەردگریت، ئەو دۆخ بۆ هەمو فرێزاناڤییە نەک بۆ سەرەی بتنێیە، بەلێ د زمانێ ئینگلیزیدا ناڤ دۆخپێدەرە و دۆخی ددەتە تەواوکەرێ خوە.

٢-٢-٢: دۆخێ ڕۆنانی تەواوکەرێ فرێزا هەڤالناڤی:

تەواوکەرێ هەڤالناڤی د ناڤ زمانێ کوردیدا دۆخی وەرناگریت، دۆخێ هەر تەواوکەرەکی ژ لایێ سەرەیێ فرێزێڤە دهێتەدان و سەرەیێ فرێزا هەڤالناڤی د زمانێ کوردیدا دۆخپێدەر نینە، ژبەر ئەڤێ چەندێ تەواوکەرێ ئەوێ چ دۆخان وەرناگریت.

بەری باس ل دۆخێ تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی و کاری بکەن دێ دۆخێ ئەکیۆزەتیف دەینە دیارکرن، چنکو سەرەیێ هەردو جۆرێن فرێزان دۆخێ ئەکیۆزەتیف ددەنە تەواوکەرێ خوە:

٢-٢-٣: دۆخێ ئەکیۆزەتیف (Accusative Case):

جۆرەکە ژ دۆخێ ڕۆنانێ ب ئەوێ NP کودبیتە خوشکا سەرەیێ فرێزا کاری یان سەرەیێ فرێزا پێشناڤی دهێتەدان (Black, 1998:77)، ئانکو ئەڤ جۆرە دۆخە ب تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی و کاری دهێتەدان.

٢-٢-٣-١: دۆخێ ڕۆنانی تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی:

پێشناڤ وەکو کەرستەیەکێ دۆخپێدەر و ژ لایەکێ دیڤە وەکو کەرستەیەکێ دەستهەلاتدار لسەر تەواوکەرێ خوە، دشێت دۆخێ ڕۆنانی ئەکیۆزەتیف ببەخشیتە تەواوکەرێ خوە، ئاراستەیا پێدانا دۆخی د ناڤ فرێزا پێشناڤیدا ژ لایێ ڕاستێ بۆ لایێ چەپێیە، د گۆڤەرا بەهدینیدا پێشناڤ ب شێوەیەکێ ڕۆنانی دۆخێ تیان ب ڕێکا نشانەیێن مۆرفۆلۆژی (ێ، ی، ان) وەردگرن (ئیبو، ٢٠١٥: ١٣٠- ١٣١).

٢٠- پەیکەرسازی پەیکەر ژ داری چێکر.

د ئەڤێ نمونەیا (٢٠)ێدا ئەرگیۆمێنتا فرێزا ناڤی (دار) دبیتە تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی و دۆخێ ئەکیۆزەتیف ژ سەرەیێ فرێزێ (ە) وەرگرتییە، سەرە دەستهەلاتێ لسەر تەواوکەری دکەت، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ لایێ ڕاستێ بۆ چەپێیە.

٢١- من پەرتوک ژ هەژاری وەرگرت.

د ئەڤێ نمونەیا (٢١)دا سەرەیێ فرێزا پێشناڤی (ژ) دۆخێ ئەکیۆزەتیف دبەخشیتە تەواوکەرێ خوە NP (هەژار) ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ ئالیێ ڕاستێ بۆ چەپێیە.

٢٢- نامە بۆ نارینێ هات.

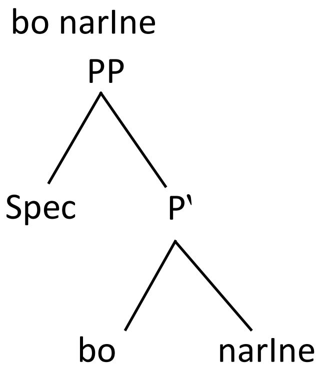

دارئاسایا ژمارە (٣)

د ئەڤێ دارئاسایێدا ئەرگیۆمێنتا فرێزا ناڤی (نارین) دبیتە تەواوکەرێ پێشناڤی و دۆخێ ئەکیۆزەتیف ژ سەرەیێ فرێزێ (بۆ) وەرگرتییە،ژبەرکو سەرەو و تەواوکەر، و د ناڤ دارئاسایێدا دبنە خوشکێن ئێک و وەچەئاراستەیێ ئێک و دو دکەن، سەرە دەستهەلاتێ لسەر تەواوکەری دکەت، جێکەوتا ناڤەندی ('P) لسەر هەدوکان یا زالە، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ لایێ ڕاستێ بۆ چەپێیە.

٢-٢-٣-٢: دۆخێ ڕۆنانی تەواوکەرێ فرێزا کاری:

کار ئێک ژ ئەوان پرێدیکاتایە، کو د زمانێ کوردیدا دۆخێ ڕۆنانی ددەت، چنکو لدویڤ ڕێزبونا کەرستەیان د زمانێ کوردیدا بەرکار نێزیکترین کەرستەیە بۆ کاری، لسەر ئەوی بنەمایی دۆخپێدەری دۆخی ب نێزیکترین کەرستە ددەت (ئەحمەد، ٢٠١١: ٤٢)، کەواتە دۆخێ ئەکیۆزەتیف ب تەواوکەران دهێتەدان، ئەگەر سەرەیێ VP ژ لایێ هێزێڤە تێپەربیت، تەواوکەر (NP) دکەڤیتە دبن دەستهەلاتا Vدا، د هەمان دەمدا دبیتە هەڤسوییا V پەیوەندییا ڕێزمانی د ناڤبەرا سەرەیێ فرێزێ و تەواوکەرێ ئەوێدا هەیە، ئەو کەرستەیێ ئەڤێ جۆرێ دۆخی وەردگرین، ئێک ژ کەرستەیێن خورتییێن VPیە:

٢٣- کارزانی گەنم فرۆت.

دارئاسایا ژمارە (٤)

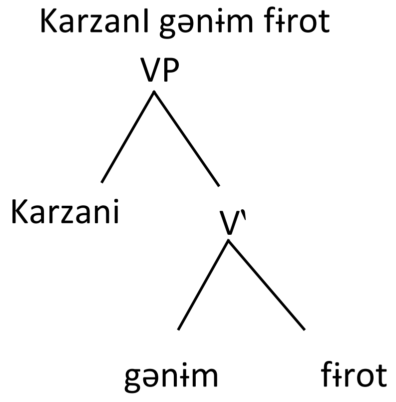

د ئەڤێ دارئاسایێدا NP (گەنم) دبیتە تەواوکەرێ فرێزا کاری، دۆخێ ئەکیوزەتیڤ ژ سەرەیێ فرێزا کاری (فرۆت) وەردگریت،ژبەرکو سەرە و تەواوکەر دبنە خوشک و وەچە ئاراستەیا ئێک و دو کرییە و سەرە دەستهەلات لسەر تەواوکەر هەیە، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ چەپێ بۆ ڕاستێیە ژ بەرکو سەرە کۆتایە.

٢٤- هۆنەری پارە هەلگرت.

د نمونەیا (٢٤)دا NP (پارە) دبیتە تەواوکەرێ فرێزا کاری، دۆخێ ئەکیوزەتیڤ ژ سەرەیێ فرێزا کاری (هەلگرت) وەردگریت،ژبەرکو سەرە دەستهەلاتدارە و دەستهەلات لسەر تەواوکەر هەیە و دگەل تەواوکەر دبیتە خوشک و وەچە ئاراستەیا ئێکودو دکەن، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ چەپێ بۆ ڕاستێیە ژ بەرکو سەرە کۆتایە.

٢٥- کارێزێ گول دا ڤ کەڤیێ.

د نمونەیا (٢٥)دا ئەرگیۆمێنتا (گول) دۆخێ ئەکیوزەتێڤ ژ سەرەیێ فرێزا کاری وەرگرتییە، و ئەرگیۆمێنتا (کەڤی) دۆخی ژ سەرەیێ فرێزا کاری وەرناگریت، بەلکو سەرەیێ فرێزا پێشناڤی(ڤ) دۆخێ ئەکیوزەتیڤ ب NP (کەڤی) ددەت، چنکو سەرەیێ فرێزا پێشناڤی دبیتە بەربەست ژبۆ پێدانا دۆخی بۆ تەواوکەرێ فرێزا پێشناڤی ژ لایێ سەرەیێ فرێزا کاریڤە، پێشناڤ دۆخێ ئەکیوزەتیڤ ددەتە تەواوکەرێ خوە ژ بەرکو دبیتە تەواوکەرێ ئەوێ، ئاراستەیا پێدانا دۆخی ژ ڕاستێ بۆ چەپێیە، ژبەرکو سەرە سەرەتایە.

٢-٣: پەیوەندییا سیستەمێ دۆخێ ئێرگەتیڤێ و ئەکیوزەتیڤی ب تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگیڤە:

ژ تەواوکەرێ فرێزێن فەرهەنگی بتنێ تەواوکەرێ فرێزا کاری دچیتە د ناڤ ئەڤان سیستەماندا، لەورا مە بتنێ د ناڤ فرێزا کاریدا باس ل ئەڤان سیستەمان کرییە، چنکو ب ڕێزبەندی و ڕێککەفتن و تاڤێ کاریڤە گرێداینە.

٢-٣-١: سیستەمێ ئێرگەتیڤ (Ergativ):

زاراڤێ (Ergativ) بۆ ئێکەم جار ژ لایێ ئۆدلیف دیر ل سالا ١٩٢٨ ژبۆ ناڤکرنا دۆخێ بکەرێ کارێ تێپەر د زمانێ قەفقازیاندا هاتییە بکارهێنان (پژوە، ٢٠٢٠: ٤٢)، دیکسۆن ب ئەڤی شێوەی پێناسەیا سیستەمێ ئێرگەتیڤ دکەت: دیاردەیەکا ڕێزمانییە، کو تێدا بکەرێ کارێ تێنەپەر(S) و بەرکارێ کارێ تێپەر (O) هەمان ڕەفتار، بەرامبەر بکەرێ کارێ تێپەر (A)دا هەیە (Muhammad, 2006: 37)، کەواتە بکەرێ کارێ تێنەپەر و بەرکارێ کارێ تێپەر دۆخێ

ئەبسۆلۆتیڤ پێدهێنەدان، بەلێ بکەرێ کارێ تێپەر دۆخێ ئێرگەتیڤ پێدهێتەدان، چنکو نشانەیێن دۆخێ ئێرگەتیڤ لسەر دیاردبن.

ئێک ژ تایبەتمەندیێن بەرچاڤێن هەمو ئەوان زمانێن لسەر سیستەمێ ئێرگەتیڤن ئەوەیە، چ جاران ژ هەمی لایەنێن ڕستەسازی و مۆرفۆلۆجیڤە ئێرگەتیڤ نینن، بەلکو ب شێوەیەکێ تێکەل سیستەمێ ئێرگەتیڤ و ئەکیوزەتیڤ بکاردهێنن، ئەڤ سیستەمە ب ئێرگەتیڤ دهێتە نیاسین، چارێکەکا زمانێن جیهانێ لسەر ئەڤی سیستەمینە (Kareem, 2016: 91).

٢٦- نارینێ دەوین خوار.

٢٧- نازەنین گەهشت.

ئەگەر تەماشەی نمونەیا (٢٦) بکەین، دێ بینن بکەرێ کارێ تێپەر (نارینێ) نیشانا دۆخێ ئێرگەتیڤ (ێ) بۆ ڕەگەزێ مێ دەرکەڤتییە و ئاماژە ب ئەڤی دۆخی دکەت، و تەواوکەرێ (دەوین) ڕۆلێ وی یێ سینتاکسی د ڕستەیێدا دبیتە بەرکار وەکو پێکهێنەک، بکەرێ کارێ تێنەپەر نمونەیا (٢٧) (نازەنین) چ نشانەیێن دۆخی لگەل ئەوان نەهاتینە و دۆخێ ئەبسۆلۆتیڤ هەنە.

٢٨- هەڤناسی مال شوشت.

٢٩- هۆگر هات.

ئەگەر تەماشەی نمونەیا (٢٨) بکەین، دێ بینن بکەرێ کارێ تێپەر (هەڤناسی) نیشانا دۆخێ ئێرگەتیڤ (ی) بۆ ڕەگەزێ نێر دەرکەڤتییە و ئاماژە ب ئەڤی دۆخی دکەت، و تەواوکەرێ (مال) ڕۆلێ وی یێ سینتاکسی د ڕستەیێدا دبیتە بەرکار وەکو پێکهێنەک، بکەرێ کارێ تێنەپەر نمونەیا (٢٩) (هۆگر) چ نشانەیێن دۆخی لگەل ئەوان نەهاتینە و دۆخێ ئەبسۆلۆتیڤ هەنە.

٢-٣-١-١: ئێرگەتیڤا مۆرفۆلۆجی:

ئەو زمانێن لسەر ئەڤی سیستەمێ دۆخی بکەرێ کارێ تێپەر خودان نیشانەیێن دوخییە، و بەروڤاژی بکەرێ کارێ تێنەپەر و بەرکارێ کارێ تێپەر هەمان نشانەیێن دۆخی وەردگرن، ئەڤ جۆرێ ئێرگەتیڤێ یێ گرێدایە ب نیشانەکرنا ئەوان پەیوەندییێن سینتاکسیڤە، ئەوێن د ناڤ ڕۆنانا ڕستەیاندا هەنە (حاجی، ٢٠٠٩: ١١٧)، کەواتە د ئەڤی جۆرێ ئێرگەتیڤێدا نشانەیێن مۆرفۆلۆجی، ژبۆ دیارکرنا دۆخی، نیشانکرن و نەنیشانکرنا ئەرگیۆمێنتێ ڕۆلەکێ سەرەکی د پێدانا دۆخیدا دبینیت، هەبونا نیشانەیا دۆخی لگەل ئەرگیۆمێنتان هەبونا دۆخێ ئێرگەتیڤ دسەلمینیت، نەبونا نیشانەیان لگەل ئەرگیۆمێنتان هەبونا دۆخێ ئەبسۆلۆتیڤ دسەلمینیت، هزرا ئێرگەتیڤێ گرێدایە ب هندەک سیمایێن پەیوەندییێن ڕێزمانیڤە وەکو نشانەیێن دۆخی و ڕێکەڤتنا کاری و ڕێزبونا ئەرگیۆمێنتان (ئیبو، ٢٠١٥: ٥٨)، هەروەسان د زمانێ کوردیدا شێوەزارێ کورمانجیا سەری ڕێکەڤتن ژ لایێ کەس و ژمارەیێڤە د ناڤبەرا بەرکاری و کاریدا هەیە، ل دەمێ کارێ بوری تێپەر بیت، هەروەسان د ناڤبەرا بکەر و کاریدا هەیە، ل دەمێ کارێ بوری تێنەپەر و نەبوری تێپەر و تێنەپەر، کەواتە ئەڤ جۆرێ ڕێککەڤتنێ د کورمانجیا سەریدا هەبونا سیستەمێ ئێرگەتیڤ دسەلمینیت، سیستەمێ زمانێ کوردی سیستەمەکێ ئێرگەتیڤە.

٣٠- ئاريێ تێشت چێکر.

٣١- نازین نڤست.

نمونەیا (٣٠) ژ لایێ مۆرفۆلۆجیڤە نیشانا (ێ) بۆ ڕەگەزێ مێ ل دوماهیکا بکەرێ کارێ تێپەر (ئاريێ) دیاربویە، ئاماژەیە ژبۆ هەبونا دۆخێ ئێرگەتیڤ، کو بەرۆڤاژی ڕۆلێ تەواوکەرێ (تێشت) یێ سینتاکسی درستەیێدا دبیتە بەرکار وەکو پێکهێنەک، و بکەرێ ڕستەیا (٣١) تێنەپەر(نازین) چ نیشانە ل دوماهیکا ئەوان دیار نەبوینە و دۆخێ ئەبسۆلۆتیڤن، و هەروەسا ژ لایێ ڕێکەڤتنێڤەژی کار لگەل بکەرێ کارێ تێنەپەر و بەرکارێ کارێ تێپەر ڕێککەڤتییە.

٢-٣-١-٢: ئێرگەتیڤا پارچەکری (هاوکات):

ئێرگەتیڤا پارچەکری ئەو دۆخە، کو زمانەک بەشەک ژێ لسەر سیستەمێ ئێرگەتیڤ و ئەبسۆلۆتیڤە و بەشەک لسەر سیستەمێ دۆخێ نۆمینێیڤ و ئەکیۆزەتیڤ (ڕەسول، ٢٠١٢: ١٣٦)، کەواتە ئەڤ جۆرە دۆخە دۆخەکێ تێکەلە، د ئەڤێ جۆرە سیستەمیدا کار د ئێکدەمدا دو دۆخان وەکو بەرکار و ئێرگەتیڤ ئەرگیۆمێنتێن خوە ددەت، ئەڤ چەندەژی ژ ئەگەرێ دەمێ کاری و ئەسپێکتانە (حاجی، ٢٠٠٩: ١١٨)، زمانێ کوردی ئێک ژ زمانێ هند و ئاری د کورمانجییا سەرییا ئەویدا ئەڤ جۆرە سیستەمە دناڤدا هەیە (ئیبو، ٢٠١٥: ٦٠)، زمانێ کوردی زمانەکێ ئێرگەتیڤییە، د کەڤندا ب ڕێکا نشانەیێن دۆخی ئەڤ دۆخە دهاتە دیارکرن، بەلێ پتریا ئەوان دۆخان چ نیشانە نینە، دکەڤنە د چارچۆڤە دۆخێ ئێرگەتیڤا پارچەکریدا، ئەڤێ چەندێ ژی پەیوەندی ب فۆرمێ بکەریڤە هەیە، د تافێ بوریدا بکەرێ کارێ تێپەر جودایە ژ بکەرێ کارێ تێنەپەر و بەرکارێ کارێ تێپەر، بەلێ ئەگەر کەڤتە د تافێ نەبوریدا بەرکار فۆرمێ ئەوی دهێتە گوهۆرین و بەکار جودایە ژ بکەرێ تێپەر و تێنەپەر (ئەحمەد، ٢٠٠٦: ٧٨)، د زمانێ کوردیدا (گۆڤەرا بەهدینی) ب شێوەیەکێ گشتی هەردو سیستەمێ ئەکیۆزەتیڤ و ئێرگەتیڤ دهێنە بکارهێنان، سیستەمێ ئێرگەتیڤ د تافێ بوریدا دهێتە بکارهێنان، سیستەمێ ئەکیۆزەتیڤ د تافێ نهۆ و دهێتدا دهێتەبکارهێنان، ئانکو ئێرگەتیڤا پارچەکری ژ لایێ مۆرفۆلۆجیڤە کو یا مەرجدارە ب تافیڤە (ئیبو، ٢٠١٥: ٦٠).

٣٢- سەرۆکێ پێشمەرگە خەلاتکرن.

د ئەڤێ نمونەی(٣٢)ێدا بکەرێ ڕستەیێ (سەرۆکێ) دۆخێ ئێرگەتیڤە، ژبەرکو بکەرێ کارێ بوری یێ تێپەرە، پێکهێنێ تەواوکەرێ (پێشمەرگە) کو ڕۆلێ ئەوی بەرکارە دۆخێ ئەبسۆلۆتیڤە وەرگرتییە و چ نیشانە لگەل نینە.

٣٣- وارژینێ کەلوپەل فرۆشتن.

د ئەڤێ نمونەی(٣٣)ێدا بکەرێ ڕستەیێ (وارژینێ) نیشانەیا دۆخێ ئێرگەتیڤ (ێ) بۆ ڕەگەزێ مێ دەرکەڤتییە و ئاماژە ب ئەڤی دۆخی دکەت، ژبەرکو بکەرێ کارێ بوری یێ تێپەرە، و پێکهێنێ تەواوکەرێ (کەلوپەل) کو ڕۆلێ ئەوی بەرکارە دۆخێ ئەبسۆلۆتیڤە وەرگرتییە.

٣٤- دایک دێ زارۆکان پەروەردەکەت.

٣٥- کاروان کارەبێ چێدکەت.

د ئەڤان نمونەیانەیێن (٣٤، ٣٥)دا کارێن ڕستەیان تافێ نەبوری (نهۆ و دهێت)ن، بکەرێ ئەوان (دایک، کاروان) دۆخێ ئەبسۆلۆتیڤ وەرگرتینە و چ نیشانە لگەل نینن، و بەرکارێ ئەوان (زارۆک، کارەب) وەکو پێکهێنێ تەواکەری دۆخێ

ئەكیۆزەتیف وەرگرتینە و نیشانەیا كۆمێ (ان) و نیشانەیا ڕەگەزێ مێ (ێ) لگەل هاتینە و ئاماژە ب دۆخێ ئەكیۆزەتیف ددەن.

ئەنجامێن ڤەكۆلینێ :

١-د فرێزێن فەرهنگیدا بتنێ سەرەیێ فرێزا پێشناڤی و كاری دشێن دۆخی بدەنە تەواوكەرێ خوە، كەواتە تەواوكەرێ فرێزا پێشناڤی و كاری دشێن دۆخی وەرگرن و پەیوەندی د ناڤبەرا ڕۆلێ واتایی و دۆخێ بنجیدا بدەنە دیاركرن.

٢-د فرێزێن فەرهەنگیدا سەرەیێ فرێزا ناڤی و هەڤالناڤی دۆخپێدەر نینن، تەواوكەرێ ئەوان دوخوەرگر نینن.

٣-سەرەیێ فرێزا كاری دۆخێ ڕۆنانی یێ ئەكیۆزەتیف، دۆخێ بنجی یێ كارلێكری و بابەت ددەتە تەواوكەرێ خوە.

٤-تەواوكەرێ فرێزا پێشناڤی دۆخێ ڕۆنانی یێ ئەكیۆزەتیف و هەروەسا دۆخێ بنجی یێ ژێدەر، ئارمانج، وەرگر، جهـ، ...هتد ژ سەرەیێ فرێزا پێشناڤی وەردگریت.

٥- تەواوكەرێ فرێزا كاری لدویڤ سیستەمێ دۆخی دۆخێ ئەكیۆزەتیف ل دەمێ كارێ تێپەرێ تافێ نهۆ و دهێتدا وەردگریت، و دەمێ كار تافێ بوری تێپەر بیت تەواوكەر دۆخێ ئەبسۆلۆتیف وەردگریت.

٦-ئەو كارێن خودان دو تەواوكەر تەواوكەرێ دویێ دۆخی ژ سەرەیێ فرێزا كاری وەرناگریت، بەلكو ژ پێشناڤی وەردگریت، چنكو پێشناڤ ژی وەكی كاری دەستهەلاتدار و دۆخپێدەرە.

لیستا ژێدەران:

ئیبو، ڤیان ئیبراهیم (٢٠١٥)، دوخ د زمانێ كوردیدا (گوڤەرا بەهدینی)، ناما دكتۆرایێ، زانكۆیا دهۆک، سكولا ئادابێ، فاكولتیا زانستێن مرۆڤایەتی.

ئیبو، ڤیان ئیبراهیم (١٠/ ٢/ ٢٠٢٥ ئێک شەمبی)، چاڤپێكەڤتن، زانكۆیا دهۆک،كولیژا زمانان، پشكا زمانێ كوردی.

ئەحمەد، بروا ڕەسول (٢٠١١)، دۆخ لە زمانی كوردیدا، نامەی ماستەر، زانكوی كۆیە، فاكەڵتی زانستە مرۆڤایەتی.

ئەحمەد، بەهیە حاجی (٢٠٢٢)، سێماسینتاكسی پرس لە زمانی كوردیدا، نامەی ماستەر، زانكۆی سلێمانی، كولێژی پەروەردەی بنەڕەت.

ئەحمەد، مزگین عەبدولڕەحمان (٢٠٠٦)، دۆخی ئێرگەتیف لە زمانی كوردیدا (كرمانجی سەرو)، نامەی ماستەر، زانكۆی سەلاحەددین، كولێژی پەروەردە.

بابەكر، نەبەز فەتاح (٢٠٠٩)، سیما تایبەتییەكانی شێوەزاری خۆشناوەتی (بە بەراورد لەگەڵ دیالێكتی كرمانجی ناوەڕاست)دا، نامەی ماستەر، زانكۆی سەلاحەددین، كۆلێجی زمان.

پژوە، فاطمە دانش (٢٠٢٠)، ئێرگەتیف لە زمانی كوردیدا كرمانجی (بادینی)، سۆرانی، هەورامی، وە: شیروان حسێن خۆشناو، هەولێر: ئاوێر.

حاجی، ڤیان سلێمان (٢٠٠٩)، كەرەسە بەتاڵەكان لە ڕوانگەی تیۆری دەسەلات و بەستنەوە (شێوەزاری كرمانجی سەرو)، هەولێر: بەلاوكراوی ئەكادیمیای كوردی.

حسەین، ئازاد ئەحمەد (٢٠٠٨)، سینتاكسی كرداری لێكدراو لەشێوەزاری هەورامیدا، نامەی دكتۆرا، ز.انكۆی سلێمانی، كۆلێژی زمان.

ڕەسول، خسرۆ ئەحمەد (٢٠١٢)، ڕستە لە شێوەزاری خۆشناوەتیدا لە ڕوانگەی تیۆری دەسەلات و بەستەنەوەدا، نامەی دكتۆرا، زانكۆی سۆران، فاكەڵتیی ئاداب.

عەبدولڕەحمان، عومەر ئەحمەد (٢٠٠٩)، فرێزی بەند لە زمانی کوردیدا، نامەی ماجستێر، زانکۆی سەلاحەدین، کولیژی زمان.

عەبوزەید، سانیا جەبار (٢٠١٩)، جهگهۆرینا کەرستان د ڕستێدا ((گۆڤەرا بەهدینی))، زاخۆ: سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی.

قادر، ئاوات سالّح (٢٠١٥)، ڕێککەوتنی سینتاکسیی لە زمانی کوردیی و فارسییدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی، سکۆلی زمان.

قادر، تارا موحسین (٢٠١١)، زمانی کوردیی و مینیمالّ پرۆگرام، نامەی دکتۆر، زانکوی سلێمانی، سکوڵی زمان.

قادر، سەباح ڕەشید (٢٠٠٩)، هەندێ لایەنی ڕێزمانی دەسەڵات و بەستنەوە (GB) لە زمانی کوردیدا، هەولێر: بڵاەکراوی ئەکادیمیای کوردی.

کریم، دیار کمال و عبدالحمید، نجاة عبدالله (٢٠٢٢)، (دۆخ لەدیالێکتەکانی زمانی کوردی باشوری کوردستان بەنمونە)، گۆڤاری زانکۆ بۆ زانستە مرۆڤایەتییەکان، ژ. ١، بەرگی ٢٦، ل ل ١٠٠- ١٢١.

محەمەد، ئەمیر مستۆ (٢٠٠٩)، جێناو لە کرمانجیی ژوورودا (لە ڕوانگەی تیۆری دەسەڵات و بەستنەوەدا)، نامەی ماجستێر، زانکۆی سەلاحەددین، کۆلیژی زمان.

محمد، خالد حاجی و فەرهادی، ساجیدە عەبدوڵلا (٢٠٢٣)، (دۆخی ڕێزمانی لەشێوەزاری پشدەردا)، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ژ. ١، پەربەند ١٠، ل ل ٤٨٧- ٥١٢.

محمد، شهرزاد نایب (٢٠١٦)، ڕێککەوتن لە دروستە سینتاکسییەکانی شێوەزاری هەورامیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی گەرمیان، کۆلێجی پەروەردە.

محمد، فیصل غازی (٢٠١٥)، دۆخی ڕێزمانی لە زمانی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سەڵاحەددین، کولیژی پەروەدە.

مستەفا، شادیە سالّح (٢٠١٤)، هەندێ لایەنی ڕێزمانی فەرهەنگی- ئەرکی لە زمانی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سەڵاحەددین، کولیژی پەروەردە.

Abdurrahman, Rebwar Radha (2009), NP- MOVEMENT IN ENGLISH AND KURDISH, Degree of Master, Salahaddin University, College of Languages.

Black, Cheryl. A (1998), A Step- by- Step introduction to The Government and Binding Theory of Syntax, SIL- Mexico Branch and University of North Dakota, p. p 1- 76.

Chomsky, Noam (1986), Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use, New York, Praeger.

Chomsky, Noam (1993), Lectures on Government and Binding Theor: The pisa lectures, 7th ed, New York: Mouton de Gruyter.

Cook, Vivian, J and Mark Newson (2007), Chomskys Universal Grammar An Introduction, Third ed, oxford: Blackwell publishing.

Harley, Heidi Britton (1995), Subjects, Events and Licensing, degree of Doctor, Unifersity of Newfoundland, Massachusetts Insttute Technology.

Haegman, Liliane (1994), Introduction to Government and Binding Theory, Reprined, 2nd ed, Oxford: Blackwill publishers.

Kareem, Rebeen (2016), The syntax of Verbal Inflection in Central Kurdish, Degree of doctor, University Newcastle.

Muhammad, Fakhir Omar (2006), Ergativity in Northern Kurdish With Reference to English, Degree of Master, University of Mosul, College of Arts.

Ura, Hiroyuki (2000), Checking and Grammatical Functions in Universal Grammar, New York: Oxford University press.

پەراوێز:

١- بۆ پتر زانیاریان دەربارەی دۆخێ تیان تەماشەی نامەیا دکتۆراییێ یا ڤیان ئیبراهیم ئیبو ب ناڤێ (دۆخ د زمانێ کوردیدا (گۆڤەرا بەهدینی)) یا سالا ٢٠١٥ بکە.

٢-دۆخێ نۆمینیتیڤ (Nominative Case):

ئەو دۆخێ ڕۆنانی ژ (I) ب ئەوێ NP دهێتەدان ئەوا جهێ بکەری Spec د ناڤ VP دا تژی دکەت، کەواتە دۆخێ نۆمینیتیڤ ژ لایێ (I) دهێتە بەخشین (Harley, 142 :1995)، د ڕۆنانا ژناڤدابکەر Spec د فرێزاکاریدایە و بۆ Spec (IP) جهگوهۆڕینێ دکەت ژبۆ هندێ دۆخێ نۆمینیتیڤ ژ تاف و کەس وەرگریت، مە گەلەک باس ل ئەڤێ دۆخی نەکرییە، چنکو بابەتێ ڤەکۆلینا مە لسەر تەواوکەرییە و ئەڤ دۆخە یێ تایبەتەب دیاریکاریڤە، هەروەسا فرێزا IP ژ جۆرێ فرێزێن ئەرکییە. و بابەتێ مە فرێزێن فەرهەنگینە.

٣- ژبەر کو هێلکاری ب ڕێنڤیسا ئەلفبایا جیهانی هاتینە شرۆڤەکرن، ئاراستەیا پێدانا دۆخی بەروڤاژی ڕێنڤیسا ئارامییە، د ناڤ دارئاسایاندا ئاراستەیا پێدانا دۆخی د فرێزا پێشناڤیدا ژ ئالیێ چەپێ بۆ ڕاستێیە و د فرێزا کاریدا ژ ئالیێ ڕاستێ بۆ چەپێیە.